

กำเนิดภิกษุณีมีขึ้นในปี (พรรษา) ไตของพระพุทธเจ้า*

In Which Vassa (Rains Retreat) of the Buddha, Was the First Bhikkhuni Ordained?

¹มนตรี สิริโรจนานันท์ และ ²ณภาพัทธ งามบุษบงโสภิน

¹Montree Sirarojananan and ²Napapat Ngambutsabongsophon

¹คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

²นักวิชาการอิสระ

¹Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand.

²Independent Academic.

²Corresponding Author's Email: jim_napapat@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ ผู้เขียนประสงค์แสดงถึงข้อมูลเพื่ออธิบายเรื่องการเกิดขึ้นของภิกษุณีรูปแรก คือ พระนางมหา ปชาบดีโคตมีว่า น่าจะมีขึ้นในพรรษาใดของพระพุทธเจ้า เนื่องจากข้อมูลเรื่องนี้จากหนังสือและสื่อต่างๆ นั้น ไม่ตรงกัน มีทั้งที่ระบุว่าเป็นพรรษาที่ 5 บ้าง พรรษาที่ 7 บ้าง พรรษาที่ 15 บ้าง บทความนี้มีขอบเขตของเอกสารหลักที่จะใช้คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา ใช้วิธีวิเคราะห์เทียบเคียงข้อมูลจากคัมภีร์ จากการสืบค้นพบว่า ข้อมูลเกี่ยวกับการออกบวชเป็นภิกษุณีรูปแรกตามคัมภีร์ ไม่ได้ระบุเรื่องพรรษาไว้ มีเพียงการเล่าเรื่องอันเป็นที่มาของการออกบวชเป็นภิกษุณีไว้ว่า เกิดขึ้นหลังจากที่พระเจ้าสุทโธทนมหาราชนิพพานแล้ว และเกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์พระญาติทั้ง 2 ฝ่ายของพระพุทธเจ้าทะเลาะกันเรื่องแย่งน้ำกันทำนา แต่เหตุการณ์ทั้ง 2 นี้ ไม่มีข้อมูลว่าเกิดขึ้นในปีใด มีเพียงข้อมูลที่ระบุสถานที่เท่านั้น ฉะนั้น เรื่องกำเนิดภิกษุณีรูปแรกนี้ จึงยังไม่สามารถระบุพรรษาที่ชัดเจนได้

คำสำคัญ: ภิกษุณี; ปชาบดีโคตมี; พรรษา

Abstract

The purpose of this academic article was to provide information on which year (vassa, since the awakening) of the Buddha that the first Bhikkhuni, Mahāprajāpatī Gautamī, received ordination. Various books and media offer varying information on this, with some claiming the fifth vassa, others the seventh, and still others the fifteen. This article focuses exclusively on the Tipitaka and its commentaries. The obtained data between each text were compared and analyzed. From the study, the findings found that precise information was not identified in Buddhist texts; there was only information that the first Bhikkhuni was born after King Śuddhodana attained *Nibbāna*, and after both sides of the Buddha's relatives had conflict over water for farming; however, there is only information about the location of both events

*Received December 27, 2022; Revised February 14, 2023; Accepted February 21, 2023

but not the year. As a result, it is unclear in which vassa year of the Buddha the first Bhikkhu was ordained.

Keywords: Bhikkhuni; Mahāprajāpatī Gautamī; Vassa

บทนำ

สตรีคนแรกที่ยกบวชเป็นภิกษุณี คือ พระนางมหาปชาบดีโคตมี ซึ่งเป็นพระมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ และมีสถานะเป็นพระมาตุจฉาหรือพระน้าของพระพุทธเจ้า หลังจากที่พระเจ้าสุทโธทนะสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วได้นิพพานลง พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้ทูลขอบวชกับพระพุทธเจ้า ที่กรุงกบิลพัสดุ์ แต่ถูกปฏิเสธ ต่อมา พระพุทธองค์ได้เสด็จออกจากกรุงกบิลพัสดุ์ไปประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลา ปามหาวัน กรุงเวสาลี พระนางพร้อมด้วยนางศากยانیอีก 500 นางได้เสด็จไปทูลขอบวชอีกครั้ง โดยมีพระอานนท์ช่วยกราบทูลต่อพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระนางบวชเป็นภิกษุณีด้วยการรับครุธรรม 8 ประการ ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ปีหรือพรรษาที่มีการบวชเป็นภิกษุณีสืบกันนั้น อยู่ในช่วงพรรษาที่เท่าใดของพระพุทธเจ้า เหตุที่ผู้เขียนเกิดความสงสัยเรื่องนี้ เพราะได้สืบค้นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถาแล้วพบว่า เรื่องเล่าที่อธิบายความเป็นมาของการบวชเป็นภิกษุณีครั้งแรกนั้นไม่ได้รับระบุช่วงพรรษาไว้ แต่มีข้อมูลจากคัมภีร์อรรถกถาที่อธิบายเรื่องการจำพรรษาของพระพุทธเจ้าไว้ว่า ในพรรษาที่ 5 ทรงประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลา ปามหาวัน กรุงเวสาลี (*Duka-tika-chatukkanipāta, Suttanta Piṭaka, Thai Commentary, 2/37/47*) และสัมพันธ์กับเรื่องราวที่พระนางมหาปชาบดีออกบวชเป็นภิกษุณี ในคราวที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลา ปามหาวัน กรุงเวสาลี (Thai Tripitaka, 7/402–403/313–317, Thai Tripitaka, 23/51/331–333) เมื่อ 2 เรื่องนี้ มีข้อมูลเกี่ยวกับการประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลาเหมือนกัน จึงทำให้นักวิชาการและพระสงฆ์ไทยส่วนใหญ่ตีความว่า การกำเนิดภิกษุณีสืบกันเกิดขึ้นในพรรษาที่ 5 ความขัดแย้งกันของข้อมูลดังกล่าว มีข้อสังเกตว่า ก่อนที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีจะออกบวชเป็นภิกษุณีนั้น มีเรื่องราวและเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้อยู่ 2 เรื่อง คือ 1) การบวชเป็นภิกษุณีนี้นี้ เกิดขึ้นหลังจากที่พระเจ้าสุทโธทนะนิพพานแล้ว และ 2) การบวชเป็นภิกษุณีนี้นี้ เกิดขึ้นหลังจากเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปห้ามพระญาติที่ทะเลาะกันเรื่องแย่งน้ำจากแม่น้ำโรหิณีเพื่อทำนา ดังนั้น ก่อนที่จะสืบหาว่า การบวชเป็นภิกษุณีครั้งแรกเกิดขึ้นในช่วงพรรษาใดของพระพุทธเจ้า น่าจะต้องพิจารณา 2 เหตุการณ์นี้ก่อนว่า เกิดขึ้นในช่วงใด

ทัศนะเกี่ยวกับพรรษา (ปี) ที่กำเนิดภิกษุณีในสังคมไทย

ก่อนที่จะสืบค้นข้อมูลจากคัมภีร์ ผู้เขียนขอเสนอข้อมูลจากหนังสือพุทธประวัติในสังคมไทยเกี่ยวกับช่วงเวลาที่พระเจ้าสุทโธทนะนิพพานและพระนางมหาปชาบดีโคตมีออกบวชเป็นภิกษุณีเพื่อจะได้เข้าใจเรื่องประวัติการบวชเป็นภิกษุณีและพรรษาที่ภิกษุณีกำเนิดขึ้น *สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส* อธิบายไว้ใน *ปฐมสมโพธิกถา ปริเฉทที่ 21 พุทธปิณฑนิพพานปริวรรต* ว่า ประมาณพรรษาที่ 5 พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลา ปามหาวัน กรุงเวสาลี พระพุทธองค์ทรงทราบว่าพระเจ้าสุทโธทนะทรงพระประชวรหนักแล้วจึงทรงเสด็จไปทางอากาศพร้อมด้วยพระอานนท์ พระนันทะ พระราหุล และพระอรหันต์อีก 500 รูป ทรงแสดงธรรมเทศนาโปรดพระพุทธบิดาจนบรรลุป็นพระอรหันต์ในวันที่ 7 แล้ว พระพุทธบิดาได้กราบทูลลาเสด็จดับขันธนิพพาน ต่อมา พระมาตุจฉาปชาบดีโคตมีได้ทูลขอบวชเป็นภิกษุณี แต่ไม่สำเร็จ เมื่อพระศาสดาเสด็จไปยังกรุงเวสาลีแล้ว พระนางจึงได้พานางศากยانی 500 นาง เสด็จตามไปขอบวชอีกครั้ง ด้วยการ

ช่วยเหลือของพระอานนท์ พระชินสีห์ประทานอุปสมบทบรรพชาให้แก่พระมาตุจฉา กับทั้งนางชัตติยภิกษุณีทั้ง 500 พระองค์เป็นภิกษุณีสงฆ์ ด้วยอัฐฐครุธรรมนั้นด้วยทั้งสิ้น (Paramanuchitchinorot, 2011)

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก อธิบายเรื่องกำเนิดภิกษุณีไว้ในหนังสือ 45 พรรษาของพระพุทธเจ้า เล่ม 1 ระบุว่า พรรษาที่ 5 พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลาในป่ามหาวัน กรุงเวสาลี เมืองหลวงของแคว้นวัชชี ได้ทรงทราบข่าวประชวรของพระพุทโธบิดา จึงได้เสด็จไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ ได้เข้าเฝ้าพระพุทธบิดา และให้ทรงแสดงธรรมอยู่หลายวัน จนพระพุทโธบิดาเสด็จนิพพาน เมื่อพระเจ้าสุทโธทนะสิ้นพระชนม์แล้ว พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้ทูลขอให้สตรีได้บวชเป็นอนาคาริยะะ(ภิกษุณี) ถึง 3 ครั้ง พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้ทรงชักชวนเจ้าหญิงศากยانیเป็นอันมากปลงพระเกศา ทรงผ้ากาสาเยแล้วได้เสด็จดำเนินไปทูลขอบวชเป็นภิกษุณี โดยมีพระอานนท์ช่วยกราบทูลจนพระพุทธเจ้าประทานอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีบวชเป็นภิกษุณีได้ด้วยการรับครุธรรม 8 ประการ (Vajirañāṇasamvara, 2013)

พระเถระทั้ง 2 รูปข้างต้น อธิบายว่า พรรษาที่ 5 นับจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นปีที่พระเจ้าสุทโธทนะนิพพานและพระนางมหาปชาบดีโคตมีออกบวชเป็นภิกษุณี ซึ่งหนังสือที่เขียนเกี่ยวกับพุทธประวัติส่วนใหญ่จะอธิบายข้อมูลนี้ตรงกัน ดังนั้น พุทธศาสนิกชนไทยส่วนใหญ่จึงเชื่อว่าการกำเนิดภิกษุณีสืบแรกในพระพุทธศาสนามีขึ้นในพรรษาที่ 5 ของพระพุทธเจ้า แต่ยังมีทัศนะของพระสงฆ์บางรูป และฆราวาสบางคนที่อธิบายต่างออกไป เช่น

พระราชพรหมยาน (หลวงพ่อกษิณังค) เล่าว่า เวลาผ่านไป 2 ปี นับจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จมากรุงกบิลพัสดุ์มหานครแล้ว ก็เป็นพรรษาที่ 7 นับจากพระพุทธองค์ทรงบรรลุอภิเษกสัมมาสัมโพธิญาณ ในปีนั้นพระพุทธองค์ทรงพิจารณาว่าพระเจ้าสุทโธทนะมหาราช เป็นผู้ที่มีพระคุณใหญ่มาหลายอสงไขยกัปแล้ว คือ เป็นบิดา และเวลานี้ ตถาคตก็ได้แสดงธรรมเทศนาเป็นเหตุให้พระองค์บรรลุพระโสดาบัน และในกาลสุดท้ายขณะที่พระองค์พระประชวรหนัก (Dhammadassi, 2022) หากพิจารณาจากข้อความนี้แม้พระราชพรหมยานจะไม่ได้อธิบายเรื่องการออกบวชเป็นภิกษุณีของพระนางมหาปชาบดีโคตมีไว้ด้วย แต่พอจะอนุมานได้ว่าเมื่อพระเจ้าสุทโธทนะนิพพานใน(ปี)พรรษาที่ 7 จากนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีจึงออกบวช ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า จากข้อมูลนี้ พระนางออกบวชในพรรษาที่ 7

ธนกฤต มหามงคลโสฬส มีทัศนะว่า ภิกษุณีสืบแรกเกิดขึ้นในช่วงกลางพุทธกาลราว 30 ถึง 15 ปี ก่อนพระพุทธเจ้าปรินิพพาน เท่ากับช่วงเวลาพรรษาที่ 15 – 20 ปี ดังข้อความที่ว่า กำเนิดของภิกษุณีนั่น เราเกือบจะทราบแน่นอน คือ ภิกษุณีได้อุบัติขึ้นในตอนกลางพุทธกาลระหว่าง 30 ถึง 15 ปี ก่อนพระพุทธเจ้านิพพาน แปลว่านางภิกษุณีได้มีขึ้นในพุทธศาสนาเมื่อราว 2,500 ปีมาแล้ว แต่เมื่อมีปัญหาที่ว่า ภิกษุณีได้สูญสิ้นไปเมื่อใด ก็เป็นเรื่องที่ไม่สามารถตอบได้ (Mahamongkolsorot, 2022)

ทัศนะเกี่ยวกับพรรษา(ปีที่)ภิกษุณีสืบแรกกำเนิดขึ้นนั้นไม่ชัดเจน หนังสือที่แต่งโดยพระสงฆ์ไทย ซึ่งเป็นแนววิชาการนั้น ระบุไว้ว่า ภิกษุณีสืบแรกกำเนิดขึ้นในพรรษาที่ 5 ของพระพุทธเจ้า แต่ยังมีทัศนะอื่นที่แม้จะไม่ใช่หนังสือวิชาการนัก แต่ให้ข้อมูลว่า ภิกษุณีสืบแรกกำเนิดขึ้นราวพรรษาที่ 7 และรวมไปถึงว่า ภิกษุณีสืบแรกอาจเกิดขึ้นในราวพรรษาที่ 15 ถึง พรรษาที่ 20 ก็มี ส่วนนักวิชาการต่างประเทศ อย่าง Horner เห็นว่าภิกษุณีสงฆ์เกิดขึ้นภายหลังพุทธบริษัทอื่น คือ เกิดขึ้นในพรรษาที่ 5 (Horner, 1990) ทัศนะของนักวิชาการนี้สอดคล้องกับพระสงฆ์ไทยส่วนมาก

นอกจากทัศนะดังกล่าวแล้ว ยังมีตำราประกอบการเรียนธรรมศึกษาของคณะสงฆ์ไทย คือ หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท ของ*สนามหลวงแผนกธรรม* วิชาอนุพุทธประวัติ ได้อธิบายถึงประวัติของพระนางมหาปชาบดี แม้ไม่ได้ระบุช่วงเวลาหรือพรรษาใดของพระพุทธเจ้าไว้ แต่ได้นำเรื่องราวเกี่ยวกับการทะเลาะกันของพระญาติ

มาประกอบเหตุการณ์ ก่อนที่พระนางมหาปชาบดีจะพานางศากยานีไปขอบวชเป็นภิกษุณี แต่เรียงลำดับเหตุการณ์และเล่าเรื่องต่อเนื่องกันมาจากคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จสู่กรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรก และต่อด้วยเรื่องพระเจ้าสุทโธทนะ บรรลุพระอรหัตผลแล้วเข้าสู่นิพพาน จากนั้นได้เล่าเรื่องการทะเลาะกันของพระญาติของพระพุทธเจ้าจากเมืองกบิลพัสดุ์กับเมืองโกลิยะ เนื่องจากแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณีเพื่อทำนา พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปโปรดพระญาติจนการทะเลาะกันสงบลงไม่ถึงขั้นทำสงคราม ทำให้พระญาติทั้ง 2 ฝ่ายได้มอบถวายพระกุมารฝ่ายละ 250 พระองค์รวมเป็น 500 พระองค์ ให้ออกบวชติดตามพระพุทธเจ้า เมื่อพระภิกษุทั้ง 500 รูป ได้บรรลุพระอรหัตผลแล้ว จึงทำให้นางศากยานีซึ่งเคยเป็นภรรยาของพระกุมารเหล่านั้น จำนวน 500 นางเป็นหม้าย ทั้งหมดจึงได้พากันไปขอให้พระนางมหาปชาบดีเป็นผู้นำในการทูลขอบวชเป็นภิกษุณี ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่กรุงกบิลพัสดุ์ พระนางมหาปชาบดีทูลขออุปสมบทเป็นพระภิกษุณีถึงสามครั้ง แต่พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปยังกรุงเวสาลี พระนางมหาปชาบดีได้พาเจ้าหญิงศากยานีทั้ง 500 นางไปขออุปสมบทอีก โดยมีพระอานนท์ได้ช่วยทูลขอให้ ในที่สุดพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้อุปสมบทด้วยการรับครุธรรม 8 ประการ พร้อมศากยชาติตียนารีที่ติดตามมาด้วยทั้งหมด (Sanam Luang Dhamma Studies, 2014) การเล่าเรื่องประวัติความเป็นมาของการกำเนิดภิกษุณีรูปแรกนี้ ทำให้เข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ เป็นภาพรวมได้ดี ตั้งแต่การประจวบของพระเจ้าสุทโธทนะและรวมถึงเหตุการณ์ทะเลาะกันของพระญาติทั้ง 2 ฝ่าย จนถึงการได้บวชเป็นภิกษุณีของพระนางมหาปชาบดีโคตมี

ข้อมูลเกี่ยวกับกำเนิดภิกษุณีรูปแรกตามที่ปรากฏในหนังสือหรือตำราเกี่ยวกับพุทธประวัติในสังคมไทยนี้ ทำให้ทราบได้ว่า ก่อนการกำเนิดภิกษุณีรูปแรกนั้น มีเหตุการณ์ที่สำคัญเกี่ยวข้องอยู่ 2 เหตุการณ์ คือ 1) พระเจ้าสุทโธทนะบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วนิพพาน และ 2) พระญาติของพระพุทธเจ้าจากเมืองกบิลพัสดุ์กับเมืองโกลิยะ ทะเลาะกันเรื่องแย่งน้ำจากแม่น้ำโรหิณีเพื่อทำนา ดังนั้น หากจะระบุพรรษาหรือปีที่ ภิกษุณีรูปแรกกำเนิดขึ้น นั้น ควรจะต้องศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าสุทโธทนะนิพพานและเรื่องการทะเลาะกันเพื่อแย่งน้ำของพระญาติของพระพุทธเจ้าเสียก่อนว่า ตามข้อมูลในคัมภีร์ทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถา มีเนื้อหาอย่างไรบ้าง และรวมถึงควรศึกษาข้อมูลการออกบวชเป็นภิกษุณีของพระนางมหาปชาบดีโคตมีว่ามีปรากฏในคัมภีร์อย่างไรบ้าง

ภิกษุณีรูปแรกในพระไตรปิฎกและอรรถกถา

ในคัมภีร์วินยปิฎก จุฬวรรค ซึ่งเป็นพระไตรปิฎกเล่มที่ 7 ตอนที่ว่าด้วยเรื่องภิกษุณีชั้นธกะ มีเนื้อหาเกี่ยวกับการออกบวชของพระนางมหาปชาบดีโคตมี ความว่า สมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ นิโครธารามกรุงกบิลพัสดุ์ นั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้ว ได้กราบทูลขอให้พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้มาตุคาม(สตรี)ได้ออกบวชเป็นภิกษุณี แต่พระผู้มีพระภาคทรงปฏิเสธ ต่อมา พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกจากกรุงกบิลพัสดุ์ ไปประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน ในกรุงเวสาลี คราวนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีปลงพระเกศา ทรงนุ่งผ้ากาสาเยพร้อมด้วยนางศากยานีจำนวนมาก เสด็จไปยังภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน พระนางมหาปชาบดีโคตมี ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มประตูชั้นนอก พระอานนท์เห็นพระนางมหาปชาบดีโคตมี ประทับยืนกันแสงอยู่ จึงสอบถาม พอได้ทราบความแล้ว จึงขออาสาไปทูลขอให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้บวชด้วยการรับครุธรรม 8 ประการ ส่วนนางศากยานีจำนวนมากนั้น พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้บวชเป็นภิกษุณีด้วยการมอบหมายให้พระภิกษুবวชให้ (Thai Tripitaka, 7/402-404/313-321) จะเห็นได้ว่า ข้อมูลจากพระไตรปิฎกเล่มนี้ ไม่มีการเล่าถึงเหตุการณ์การนิพพานของพระเจ้าสุทโธทนะและเหตุการณ์การ

ทะเลาะกันของพระญาติ เล่าเฉพาะตอนที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีทูลขอบวชและได้บวชเป็นภิกษุณีด้วยการรับศีล 8 เท่านั้น

ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 23 (อังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต) มีเนื้อหาเกี่ยวกับการออกบวชของพระนางมหาปชาบดีโคตมีคล้ายกับเนื้อหาในวินัยปิฎกเล่มที่ 7 ต่างแต่เพียงว่า ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 23 นั้น เนื้อหาเน้นเฉพาะศีล 8 ประการ ดังความว่า เมื่อครั้งที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พระนางมหาปชาบดีโคตมีเข้าไปกราบทูลขอให้พระพุทธรูปองค์ทรงอนุญาตให้มาตุคาม (สตรี) ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตในพระธรรมวินัยได้ถึง 3 ครั้ง พระผู้มีพระภาคก็ได้ตรัสห้ามทั้ง 3 ครั้ง ต่อมา พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกจากกรุงกบิลพัสดุ์ ไปประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ป่ามทวัน ในกรุงเวสาลี คราวนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมี ปลงพระเกศา ทรงนุ่งผ้ากาสาเยพร้อมด้วยนางศากยานีจำนวนมาก เสด็จไปยังภูฏาคารศาลา ป่ามทวัน พระนางไม่กล้าเข้าไปเฝ้าพระพุทธรูป ได้ประทับยืนกันแสงอยู่ที่ซุ้มประตูชั้นนอก พระอานนท์เห็นพระนางมหาปชาบดีโคตมี ประทับยืนกันแสงอยู่ จึงได้สอบถาม พอได้ทราบความแล้ว ขออาสาไปทูลขอให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้บวชเป็นภิกษุณีต่อพระพุทธรูป พระพุทธรูปองค์ได้ทรงอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีได้บวชด้วยการรับศีล 8 ประการ (Thai Tripitaka, 23/51/331-337) โคตมีสูตรนี้บ่งชี้ที่บทสรุปของศีล 8 ประการ ไม่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการบวชของนางศากยานีที่เหลืออีกเป็นจำนวนมากว่าได้บวชด้วยวิธีการใด

ข้อมูลจากพระไตรปิฎกทั้ง 2 แห่งนี้ เล่าเรื่องการออกบวชของพระนางมหาปชาบดีโคตมีไว้ตรงกัน แต่ไม่มีการระบุช่วงเวลาว่าพระนางมหาปชาบดีโคตมีออกบวชว่าตรงกันช่วงพรรษาที่เท่าใดของพระพุทธรูป และในพระไตรปิฎกทั้ง 2 แห่งนี้ ไม่มีการเล่าเรื่องราวอันเป็นเหตุที่มาของการออกบวชเป็นภิกษุณี โดยเฉพาะเหตุการณ์นิพพานของพระเจ้าสุทโธทนะ ดังนั้น หากผู้สนใจที่จะศึกษาเรื่องราวให้ละเอียดเกี่ยวกับเหตุการณ์นี้ จะต้องสืบค้นข้อมูลจากคัมภีร์ระดับอรรถกถา ซึ่งเป็นคัมภีร์รองที่ขยายความเนื้อหาจากพระไตรปิฎกอีกต่อหนึ่ง

สำหรับอรรถกถาของวินัยปิฎกตอนที่ว่าด้วยภิกษุณีชั้นธกะ ไม่มีการอธิบายเรื่องราวหรือเหตุการณ์ก่อนออกบวชของพระนางมหาปชาบดีโคตมี มีอธิบายเพียงเรื่องศีล 8 ประการและบทสรุปของศีล 8 เท่านั้น แต่คัมภีร์อรรถกถาของพระสุตตันตปิฎก โดยเฉพาะอรรถกถาที่เกี่ยวกับประวัติของพระนางมหาปชาบดีโคตมีเถรีนั้น จะเล่าเรื่องราวและเหตุการณ์ก่อนที่พระนางจะออกบวชเป็นภิกษุณีไว้อย่างละเอียด ดังนี้

อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เป็นคัมภีร์ที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับพุทธบริษัทที่ได้รับแต่งตั้งเป็นเอตทัคคะ มีเรื่องราวเกี่ยวกับพระนางมหาปชาบดีโคตมีออกบวชไว้ ความว่า พระศาสดาเสด็จไปยังกรุงเวสาลี ประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา พระเจ้าสุทโธทนมหาราชบรรลุนิพพานแล้วปรินิพพาน ภายใต้พระมหาเศวตฉัตร พระนางมหาปชาบดีเกิดว่าเหวพระหทัยจะทรงออกผนวช ประกอบกับนางศากยานี ซึ่งบาทบริจาริกาของพระกุมาร 500 พระองค์ ซึ่งได้เสด็จออกทรงผนวชไปเมื่อคราวที่พระพุทธรูปทรงแสดงกลุฬวิลาสสูตร (Thai Tripitaka, 25/869-884/708-713) ณ ริมฝั่งแม่น้ำโรหิณี นางศากยานีเหล่านั้นได้พากันเข้าไปเฝ้าพระนางมหาปชาบดีแล้วขอให้พระนางเป็นหัวหน้าไปเฝ้าพระศาสดาเพื่อทูลขอบรรพชา แต่พระพุทธรูปองค์ไม่ทรงอนุญาตให้บวช พระนางมหาปชาบดีจึงรับสั่งเรียกช่างกลบมาให้ตัดพระเกศา ทรงครองผ้ากาสาเย แล้วทรงพาเหล่าศากยานีทั้งหมดนั้นเสด็จไปถึงกรุงเวสาลี แต่เมื่อไปถึงกลับไม่กล้าทูลขอบวชอีก จึงได้ขอให้พระอานนท์เถระช่วยทูลขอบวชต่อพระศาสดา พระพุทธรูปองค์ได้ทรงบรรพชาอุปสมบทด้วยศีล 8 ประการ ส่วนเหล่าศากยานีทั้งหมด ก็ได้อุปสมบทพร้อมกัน (Ekanipātā, Suttanta Piṭaka, Aṅguttara Nikāya, Thai Commentary, 1/235/353) คัมภีร์อรรถกถาเล่มนี้ เล่าความเป็นมาอย่างย่อ เพราะได้รวมเรื่องการเสด็จไปโปรดพระญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ทั้งหมดไว้รวมกัน ทำให้อาจเข้าใจได้ว่า เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องกัน แต่คัมภีร์อื่นๆ จะแยกเหตุการณ์ทำให้ทราบว่า พระพุทธรูปเสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์หลายครั้ง

อรรถกถาของโคตมีสูตร มีอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับการออกบวชของพระนางมหาปชาบดีโคตมีไว้ว่า ในคราวที่พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ทรงโปรดให้นันทกุมารบวชก่อน ในวันที่ 7 จึงให้ราหุลกุมารบวช ต่อมา เมื่อชาวพระนครทั้ง 2 ฝ่ายออกไปเพื่อเตรียมรบ เหตุทะเลาะกันเรื่องมงกุฏ พระศาสดาเสด็จไปโปรดทำให้พระญาติทั้ง 2 ฝ่ายนั้นเข้าใจกันแล้วตรัสอัสสัฏฐิสูตร (Thai Tripitaka, 25/942-961 /726-729) พระญาติเลื่อมใสแล้วได้มอบถวายพระกุมารฝ่ายละ 250 พระองค์รวมเป็นพระกุมาร 500 พระองค์ให้ออกบวชฝ่ายพระชายาของพระกุมารทั้ง 500 พระองค์นั้นต่างเฝ้ารอคอยการกลับมาของพระกุมาร จึงได้ส่งข่าวไปสอบถามจนทำให้พระภิกษุทั้ง 500 รูป เกิดความไม่ยินดี(ในการบวช) พระศาสดาทรงทราบเรื่องแล้วจึงนำพระภิกษุหนุ่มทั้ง 500 รูปเหล่านั้นไปยังป่าหิมพานต์ แล้วตรัสเล่าเรื่องภุมมชาดก (Thai Tripitaka, 28/290-370 /134-158) ส่งผลให้พระภิกษุทั้งหมดได้บรรลุโสดาปัตติผล แล้วพาไปสู่ป่ามหาวันอีกครั้งหนึ่ง พระภิกษุหนุ่มทั้ง 500 รูปจึงได้บรรลุพระอรหัตตผล ฝ่ายอดีตพระชายาของพระภิกษุเหล่านั้นเมื่อทราบว่าพระภิกษุผู้เป็นอดีตสามีทั้งหมดไม่ลาสิกขาออกมาอยู่กับพวกตนแล้ว จึงพากันทูลขอให้พระนางมหาปชาบดีเป็นผู้นำไปทูลขออนุญาตพระพุทธรเจ้าให้ออกบวชเป็นภิกษุณี พระนางมหาปชาบดีจึงพาสตรีเหล่านั้นไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า (Pañcaka-Ekādasakanipātā, Suttanta Piṭaka, Aṅguttara Nikāya, Thai Commentary, 3/51/365) เมื่อพระพุทธรเจ้าไม่ทรงอนุญาตแล้วเสด็จออกจากกบิลพัสดุ์ไปสู่เมืองเวสาฬะ พระนางมหาปชาบดีจึงทรงถือเพศบรรพชิตอุทิศพระทศพลแล้วให้นางศากยานีทั้ง 500 นั้น ถือเพศบรรพชิตเหมือนกัน แล้วเสด็จตามไปยังเมืองเวสาฬะ เมื่อพระนางมหาปชาบดีเสด็จไปถึงกรุงเวสาฬะแล้ว ไม่กล้าที่จะเข้าเฝ้าพระพุทธรเจ้า พระอานนท์จึงได้อาสาช่วยทูลขออนุญาตให้ พระพุทธรองค์จึงประทานอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีบวชเป็นภิกษุณีด้วยการรับครุธรรม 8 ประการ (Pañcaka-Ekādasakanipātā, Suttanta Piṭaka, Aṅguttara Nikāya, Thai Commentary, 3/51/364-368) ส่วนนางศากยานี 500 นางนั้น ไม่มีข้อมูลว่าได้บวชด้วยวิธีใดในคัมภีร์อรรถกถานี้ ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะพระอรรถกถาจารย์เห็นว่า ข้อมูลเกี่ยวกับการบวชเป็นภิกษุณีของนางศากยานีเหล่านั้นชัดเจนแล้วในพระไตรปิฎก จึงมิได้อธิบายเพิ่มเติม

ในคัมภีร์อรรถกถาขุททกนิกาย เถรีคาถา ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่อธิบายเกี่ยวกับประวัติของพระเถรี มีการอธิบายความเป็นมาของการออกบวชเป็นภิกษุณีของพระนางมหาปชาบดีโคตมีไว้โดยย่อว่า เมื่อพระพุทธรเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นแล้วทรงโปรดเวไนยสัตว์ในที่ต่างๆ แล้ว คราวหนึ่งทรงประทับอยู่ ณ ภูเขาศาลา ป่ามหาวัน เขตกรุงเวสาฬะ พระเจ้าสุทโธทนมหาราชทรงบรรลุพระอรหัตตผลแล้วเสด็จปรินิพพานภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ครั้นนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีมีพระประสงค์จะผนวช จึงทูลขอบรรพชาแก่พระศาสดาครั้งแรกไม่ได้ ครั้งที่สอง พระนางให้ตัดพระเกศาแล้ว ทรงนุ่งห่มผ้ากาสาเยะ เมื่อพระพุทธรเจ้าทรงแสดงกลหวิวาท สูตรจบลง ได้เสด็จไปกรุงเวสาฬะกับพวกหญิงบาทบริจาริกาของศากยกุมาร 500 ซึ่งประสงค์จะบวชด้วยกัน ได้ขอให้พระอานนท์ทูลอ้อนวอนพระศาสดา จึงได้บรรพชาและอุปสมบทด้วยครุธรรม 8 ประการ ส่วนหญิงนอกนี้ ได้อุปสมบทพร้อมกันทั้งหมด (Therīkāthā, Khuddaka Nikāya, Suttanta Piṭaka, Aṅguttara Nikāya, Thai Commentary, 157-162/236-270)

ข้อมูลเกี่ยวกับการออกบวชเป็นภิกษุณีของพระนางมหาปชาบดีโคตมีในคัมภีร์ระดับอรรถกถาเหล่านี้สามารถที่สรุปเหตุการณ์ที่สัมพันธ์กันได้ 2 เหตุการณ์ คือ 1) การนิพพานของพระเจ้าสุทโธทนมหาราช และ 2) การทะเลาะกันของพระญาติทั้ง 2 ฝ่าย แต่ทั้ง 2 เหตุการณ์นี้ ในคัมภีร์อรรถกถา ไม่ได้ระบุช่วงเวลาหรือเรื่องพรรษาไว้ และคัมภีร์อรรถกถาเหล่านี้ เล่าความอย่างย่อโดยเฉพาะการรวมเรื่องที่เกี่ยวข้องมาต่อกัน ทั้งเรื่อง การเสด็จไปโปรดญาติครั้งแรก การเสด็จไปโปรดพุทธบิดา การเสด็จไปห้ามพระญาติทะเลาะกัน จึงทำให้ไม่สามารถกำหนดช่วงเวลาหรือปีที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีออกบวชได้ อนึ่ง หากนำข้อมูลประวัติของพระเถรีรูปอื่นมาประกอบการพิจารณาประเด็นการบวชภิกษุณีรูปแรกนี้ ผู้เขียนพบว่า มีประวัติของพระภัททกาปิลาณี

เถรี มีข้อมูลที่น่าสนใจ คือ นางภัททกาปิลาณี ออกบวชเป็นปริพพาชิกาอยู่ 5 ปี ก่อนที่จะได้บวชเป็นภิกษุณี เพราะช่วงนั้น พระพุทธเจ้ายังไม่ได้ทรงอนุญาตให้ผู้หญิงออกบวชเป็นภิกษุณีได้ (Thai Tripitaka, 33/304-305/494) ช่วงที่นางภัททกาปิลาณีบวชเป็นปริพพาชิกานั้นเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับวันที่ปีฬลิมานพ (พระมหากัสสปะ) ออกบวชเป็นภิกษุ เพราะทั้งสองเป็นอดีตสามีภรรยากันและออกบวชเป็นนักบวชนอกศาสนาพุทธพร้อมกัน ช่วงเวลาที่ปีฬลิมานพได้บวชเป็นพระภิกษุนั้น อยู่ในช่วงพรรษาที่ 2-4 ของพระพุทธเจ้า (Vajiraṅgāṣaṃvara, 2013) ดังนั้น หากนางภัททกาปิลาณีบวชเป็นปริพพาชิกอยู่ 5 ปี จะนับได้ประมาณพรรษาที่ 7 หรือ 8 ของพระพุทธเจ้า

วิเคราะห์ประเด็นช่วงเวลาการกำเนิดภิกษุณี

ตารางที่ 1 แสดงปีที่จำพรรษาและกำเนิดภิกษุณี

พรรษาที่	พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ตามที่ปรากฏในอรรถ กถา	ผู้ระบุปีที่กำเนิดภิกษุณีสืบค้น
5	ณ ภูฏาคารศาลา ป่า มหาวัน	1) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส 2) สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก 3) พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) 4) Horner, I.B.
7	บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์	พระราชพรหมยาน (หลวงพ่อดำ)
15	ณ ณ กรุงกบิลพัสดุ์	1) ชนกฤต มหากมคโลฬส 2) http://mcupress.mcu.ac.th/site/bud02.php ระบุว่า พรรษาที่ 15 มีเรื่องการทะเลาะกันของพระญาติเกิดขึ้น

จากข้อมูลที่สืบค้นมาจากพระไตรปิฎก ทั้งในภิกษุณีชั้นธกะ และในโคตมสูตร ซึ่งเล่าความเป็นมาของการออกบวชเป็นภิกษุณีของพระนางมหาปชาบดีโคตมี แต่ไม่มีเรื่องเล่าถึงเหตุการณ์ก่อนที่พระนางจะออกบวชในพระไตรปิฎกทั้ง 2 เล่มนี้ จึงไม่มีข้อมูลระบุถึงเรื่องการนิพพานของพระเจ้าสุทโธทนะมหาราช ส่วนในคัมภีร์อรรถกถานั้น ทั้งอรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต และอรรถกถาโคตมสูตร มีเรื่องราวเกี่ยวกับพระนางมหาปชาบดีโคตมีประสงค์จะออกบวชเป็นภิกษุณี มีการเล่าความเป็นมา ตั้งแต่พระเจ้าสุทโธทนะมหาราช ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน พระนันทกุมารก็ทรงผนวช และพระราหุลก็ทรงผนวช จนถึงเมื่อพระเจ้าสุทโธทนะมหาราชทรงบรรลุพระอรหัตผลแล้วปรินิพพาน และรวมถึงเรื่องที่พระพุทธเจ้าเสด็จไประงับเหตุทะเลาะกันของพระญาติด้วยเรื่องแย่งน้ำทำนา อันเป็นที่มาของนางศากยانیทั้ง 500 พระองค์ได้ไปทูลขอให้พระนางมหาปชาบดีเป็นผู้นำไปทูลขอบวชต่อพระพุทธเจ้า จนถึงตอนที่พระพุทธองค์ได้ประทานอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีบวชเป็นภิกษุณีด้วยการรับครุธรรม 8 ประการ ส่วนนางศากยانیทั้ง 500 นั้นได้รับการอุปสมบทจากพระภิกษุสงฆ์ แต่ในคัมภีร์อรรถกถาทั้ง 2 เล่มนี้ ไม่มีข้อมูลว่าการออกบวชเป็นภิกษุณีครั้งแรกนี้ตรงกับปีหรือพรรษาใดของพระพุทธเจ้า ข้อมูลที่พอจะอนุมานหรือสืบสาวได้ว่าเป็นพรรษาใดนั้น คือ ข้อมูลที่ระบุว่าพระพุทธเจ้าเสด็จออกจากเมืองกบิลพัสดุ์แล้วไปประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน เมืองเวสาลี ซึ่งตรงกับข้อมูลในคัมภีร์อรรถกถาที่อธิบายเรื่องการจำพรรษาของพระพุทธเจ้าไว้ว่า พรรษาที่ 5 ทรงประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวัน แต่ในคัมภีร์อรรถกถานี้ไม่มีรายละเอียดว่าในพรรษาที่ 5 นี้ มีเหตุการณ์ใดบ้าง ด้วยความ

ที่ข้อมูลตรงกันเรื่องการประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา เมื่อครั้งที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีออกบวชกับเรื่องพรรษาที่ 5 พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา เช่นเดียวกัน จึงทำให้พระเถระและนักวิชาการศาสนาในสังคมไทยสรุปความว่า ภิกษุณีรูปแรกเกิดขึ้น ในพรรษาที่ 5 ณ ภูฏาคารศาลา ดังทัศนะของ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิบายว่า พรรษาที่ 5 พระพุทธเจ้าเสด็จประทับจำพรรษาที่ ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวน กรุงเวสาลี ได้ทรงทราบข่าวพระพุทธบิดาประชวร จึงรีบเสด็จไปยังกรุงกบิลพัสดุ์พร้อมกับภิกษุสงฆ์ ทรงแสดงธรรมโปรดพระพุทธบิดาอยู่ 7 วัน ในวันสุดท้ายพระเจ้าสุทโธทนะบรรลुพระอรหัตผลและนิพพาน ภายหลังการถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระนางมหาปชาบดีทูลขออุปสมบทเป็นพระภิกษุณีถึงสามครั้ง แต่พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จกลับกรุงเวสาลี พระนางมหาปชาบดีได้พาเจ้าหญิงศากยانیเป็นอันมากไปขออุปสมบทอีก โดยมีพระอานนท์ได้ช่วยทูลขอให้ ในที่สุดพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้อุปสมบทด้วยการรับครุธรรม 8 ประการ (Phra Thepsophon (Prayoon Dhammacitto), 2000)

หากจะพิจารณาว่า เมื่อครั้ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวน เมืองเวสาลี มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้นบ้างนั้น ในพระไตรปิฎกมีข้อมูลว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา นับได้ไม่ต่ำกว่า 40 ครั้ง และมีเหตุการณ์ต่างๆ มากมาย เช่น ในพระไตรปิฎกเล่มที่ 1 มีเรื่องพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติปาราชิกสิกขาบทที่ 1, ในเล่มที่ 7 ทรงประทานอนุญาตให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีอุปสมบทเป็นภิกษุณีด้วยการรับครุธรรม 8 ประการ, ในเล่มที่ 9 ทรงแสดงมหาสิสุต, ในเล่มที่ 12 ทรงแสดงมหาสังจกสูตร, ในเล่มที่ 14 ทรงแสดงสุนักขัตตสูตร, ในเล่มที่ 16 ทรงแสดงวิสาขสูตร, ในเล่มที่ 18 ทรงแสดงเวสาลีสูตร, ในเล่มที่ 20 ทรงแสดงวัชชีปัตตสูตร, ในเล่มที่ 22 ทรงแสดงสีหเสนาปัตติสูตร, ในเล่มที่ 23 แสดงโคตรมีสูตร, ในเล่มที่ 24 ทรงแสดงยโสสุต, ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการประทับอยู่ที่เมืองเวสาลีเหล่านี้ มีเพียง 2 แห่ง คือ ในพระวินัยปิฎก เล่มที่ 7 และ ในพระสุตตันตปิฎกเล่มที่ 23 เท่านั้น ที่เกี่ยวข้องกับการกำเนิดภิกษุณีรูปแรก นอกจากนั้นไม่มีข้อมูลสัมพันธ์หรือใกล้เคียงกับการกำเนิดภิกษุณีรูปแรกแต่อย่างใด ข้อมูลเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับที่ภูฏาคารศาลา ป่ามหาวน เมืองเวสาลี หลายครั้งมาก ซึ่งในจำนวนหลายครั้งเหล่านี้ เป็นไปได้ว่า พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เมืองเวสาลีนี้ ไม่เพียงแค่ว่าในพรรษาที่ 5 เท่านั้น น่าจะไปประทับอยู่ที่นั่นในปีอื่นๆ ทั้งในและนอกพรรษาอีกด้วย ดังนั้น การที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา เมืองเวสาลี ในพรรษาที่ 5 ตามที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถานั้น จึงมีทั้งเป็นไปได้ว่าเป็นปีเดียวกันที่ภิกษุณีรูปแรกกำเนิดขึ้น หรืออาจจะไม่ใช่ปีเดียวกันกับที่ภิกษุณีกำเนิดขึ้น เพราะหากพระพุทธเจ้าไปประทับอยู่ที่เมืองเวสาลีหลายครั้งนั้น พระนางมหาปชาบดีโคตมีเสด็จไปรับครุธรรม 8 ประการในพรรษาที่ 5 ไม่ใช่พรรษาที่ 5 ก็ได้ เนื่องจากคัมภีร์ที่อธิบายเรื่องปีที่จำพรรษาและสถานที่จำพรรษา ไม่มีข้อมูลว่าประกอบว่าในพรรษานั้น พระพุทธเจ้าทรงกระทำพุทธกิจใดบ้าง ส่วนคัมภีร์ที่เล่าเรื่องราวเกี่ยวกับการออกบวชเป็นภิกษุณีของพระนางมหาปชาบดีโคตมีและการนิพพานของพระเจ้าสุทโธทนะ ก็ไม่มีข้อมูลระบุปีที่จำพรรษาไว้ ระบุไว้แต่สถานที่เท่านั้น

อีกเหตุการณ์หนึ่งที่ควรนำมาวิเคราะห์เพื่อสืบค้นปีที่ภิกษุณีถือกำเนิดขึ้น นั่นคือ เหตุการณ์ทะเลาะกันของพระญาติของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนที่นางศากยانی 500 พระนางจะไปทูลขอให้พระนางมหาปชาบดีเป็นผู้นำในการขอบวชเป็นภิกษุณี เรื่องการทะเลาะกันของพระญาติเพื่อแย่งน้ำทำนํ้า นี้ไม่น่าจะเกิดขึ้นก่อนหรือในพรรษาที่ 5 เพราะในคัมภีร์อรรถกถา อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต ระบุไว้ว่า ในพรรษาที่ 15 พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ (Duka-tika-chatukkanipāta, Suttanta Piṭaka, Thai Commentary, 2/37/47) แต่ในคัมภีร์นี้ก็ไม่ได้ระบุเรื่องราวว่า ขณะประทับอยู่ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ พระพุทธเจ้าได้ทำพุทธกิจใดบ้าง แต่มีข้อมูลที่เผยแพร่ทางสื่อออนไลน์ (<http://mcupress.mcu.ac.th/site/bud02.php>) ระบุว่า พรรษาที่ 15 (พระพุทธเจ้า)เสด็จไปประทับจำพรรษา ที่นิโครธาราม ริมฝั่งแม่น้ำโรหิณี ในพรรษานี้พวก

เจ้าศากยแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ยกทัพไปประชิดกองทัพของเจ้าโกลิยะแห่งกรุงเทวทหะเพื่อรบแย่งชิงกรรมสิทธิ์เหนือแม่น้ำโรหิณี พระพุทธเจ้าเสด็จไปห้ามทัพได้สำเร็จ (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 2012) ข้อมูลนี้ ชวนให้คิดว่า มีผู้พยายามจะอธิบายว่า พรรษาที่ 15 ขณะที่พระพุทธเจ้าประทับที่กรุงกบิลพัสดุ์นั้น มีเรื่องการทะเลาะกันของพระญาติเกิดขึ้น หากเป็นเช่นนี้ แสดงให้เห็นว่า การเกิดขึ้นของภิกษุณีรูปแรกควรจะมีขึ้นในพรรษาที่ 15 ตามที่ได้ลำดับเหตุการณ์ไว้ก่อนหน้านี้ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงห้ามพระญาติไม่ให้ทะเลาะกันได้แล้ว เหล่าพระญาติจึงได้มอบถวายราชกุมารจำนวน 500 พระองค์ให้ออกบวชติดตามพระพุทธเจ้า เมื่อราชกุมารเหล่านั้นออกบวชไปแล้วทำให้นางศากยิณีซึ่งเป็นอดีตภรรยาของพวกเขาคงต้องเป็นหม้าย จึงเป็นเหตุให้นางศากยิณีทั้ง 500 พระนางไปทูลขอให้พระนางมหาปชาบดีโคตมีเป็นผู้นำในการไปทูลขอบวชเป็นภิกษุณี

นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลประกอบที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพรรษาที่ 15 ของพระพุทธเจ้าว่า ในพรรษาที่ 12 พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ เมืองเวรัญชา ออกพรรษาแล้วได้เสด็จพระพุทธดำเนินไปยังเมืองท่าปายาคะ ไม่ทรงแวะเมืองโสเรยยะ เมืองสังกัสสะ เมืองกณณกุชชะ ทรงข้ามแม่น้ำคงคาที่เมืองท่าปายาคะ เสด็จพระพุทธดำเนินถึงกรุงพาราณสี ประทับอยู่ที่กรุงพาราณสีแล้ว เสด็จจาริกไปจนถึงกรุงเวสาลีแล้วประทับอยู่ ณ ภูฏาคารศาลา ปามหาวัน เขตกรุงเวสาลี นั้น (Thai Tripitaka, 1/23/15) ซึ่งเรื่องนี้สอดคล้องกับข้อมูลในคัมภีร์อรรถกถา อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต ตอนที่เล่าเรื่องประวัติของพระเจ้ามหายานามว่า สมัยหนึ่ง พระศาสดาเสด็จจำพรรษา ณ เมืองเวรัญชาแล้วเสด็จไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ ประทับ ณ นิโครธาราม พระเจ้ามหายานามะได้เข้าไปเฝ้าแล้ว กราบทูลขอให้พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้พระองค์ทะนุบำรุงภิกษุสงฆ์ตลอด 4 เดือน เพราะได้สดับข่าวมาว่า ที่เมืองเวรัญชา ภิกษุสงฆ์ลำบากเรื่องการบิณฑบาตมาก พระศาสดาทรงประทานอนุญาตแล้ว พระเจ้ามหายานามะก็บำรุงภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ตลอด 4 เดือน เมื่อครบแล้วได้ทูลขอบำรุงต่อ อีก 4 เดือน เป็น 8 เดือน แล้วรับปฏิญญาบำรุงอีก 4 เดือน ชื่อว่า ทรงบำรุงตลอดทั้งปี (Manorathapurani, Ekanipātā, Suttanta Piṭaka, Aṅguttara Nikāya, Thai Commentary, 1/252/399-400) ข้อมูลเหล่านี้ ชวนให้คิดว่า เหตุใด พระพุทธเจ้าจึงเสด็จออกจากเมืองเวรัญชาแล้วเสด็จไปจนถึงเมืองเวสาลี และจากนั้นได้เข้าไปประทับอยู่ ณ นิโครธาราม เป็นเวลาหลายเดือน เป็นไปได้ว่า ช่วงเวลานี้ พระพุทธองค์ทรงทราบข่าวการประจวบของพระบิดาจึงเสด็จไป ซึ่งหากเป็นดังนั้น ก็พอจะอนุมานได้ว่า ในพรรษาที่ 14 หรือ 15 ช่วงนี้ มีเหตุการณ์ทะเลาะกันของพระญาติ และพระเจ้าสุทโธทมนมหาราชทรงประจวบ จึงทำให้พระพุทธองค์เสด็จไปยังกรุงกบิลพัสดุ์ หากเป็นเช่นนี้ เรื่องการออกบวชเป็นภิกษุณีของพระนางมหาปชาบดีโคตมีจึงน่าจะเกิดขึ้นในพรรษาที่ 15 ข้อมูลเกี่ยวกับปีที่ภิกษุณีรูปแรกกำเนิดขึ้น ยังไม่มีนักวิชาการตั้งประเด็นอภิปรายว่า น่าจะเกิดขึ้นในพรรษาใดที่มีอยู่จะระบุพรรษาที่แตกต่างกัน

สรุป

เรื่องปีที่กำเนิดภิกษุณีรูปแรกอาจไม่เป็นประเด็นถกเถียงในวงวิชาการ แต่หากสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับภิกษุณีรูปแรก คือ พระนางมหาปชาบดีโคตมีออกบวช จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา และเอกสารทางวิชาการด้านพระพุทธศาสนาในประเทศไทย (ต่างประเทศ) พบว่า มีเนื้อหาไม่ตรงกัน มีทั้งที่อธิบายว่า พระนางออกบวชเมื่อพรรษาที่ 5 ครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่เมืองเวสาลีก็มี หรือ พระนางออกบวชเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่กรุงกบิลพัสดุ์ในพรรษาที่ 15 ก็มี เนื่องจากการออกบวชเป็นภิกษุณีของพระนางมหาปชาบดีโคตมีนี้ สัมพันธ์กับเหตุการณ์ที่พระเจ้าสุทโธทมนมหาราชนิพพานและการทะเลาะกันของพระญาติของพระพุทธเจ้า แต่เหตุการณ์เหล่านี้ในคัมภีร์ไม่ได้ระบุช่วงเวลาไว้ จึงทำให้นักวิชาการศาสนาและพระสงฆ์ไทยตีความเรื่องปีหรือพรรษาที่มีภิกษุณีรูปแรกต่างกันออกไป แม้บทความนี้จะยังหาข้อสรุปไม่ได้ แต่ผู้เขียน

ต้องการที่จะให้ผู้อ่านได้ช่วยกันพิจารณาว่า หากภิกษุณีกำเนิดขึ้นในช่วงพรรษาที่ 5 ซึ่งเป็นช่วงที่พระพุทธศาสนาเริ่มก่อตัวขึ้น พระพุทธองค์จะต้องระมัดระวังข้อครหาของสังคมอย่างมากที่ยอมให้มีผู้หญิงเป็นนักบวชซึ่งยังไม่เคยมีมาก่อน แต่หากภิกษุณีกำเนิดขึ้นในพรรษาที่ 15 ซึ่งพระศาสนาเริ่มมีความมั่นคงแล้ว การยอมให้ผู้หญิงบวชจึงเป็นเรื่องที่สามารถทานกระแสสังคมได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

บทความนี้มีเนื้อหาหลักจากคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะให้ผู้อ่านและผู้สนใจเรื่องนี้ใช้การไตร่ตรองให้มาก อย่าเพิ่งปลงใจเชื่อเรื่องราวที่มีผู้ใดผู้หนึ่งเขียนไว้ ควรสืบค้น ตรวจสอบเทียบเคียงข้อมูลจากหลายๆ คัมภีร์ เพื่อหาข้อสรุปที่น่าจะเป็นไปได้ให้มากที่สุด

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

จากบทความนี้ ผู้เขียนเห็นว่า ยังมีประเด็นที่น่าสนใจ คือ เรื่องราวเกี่ยวกับการเสด็จไปโปรดพระพุทธบิดาของพระพุทธเจ้า จากข้อมูลบางแหล่งอธิบายไว้อย่างละเอียด ตั้งแต่พระพุทธเจ้าทรงทราบข่าวการประชวรของพระพุทธบิดา จึงเสด็จไปพร้อมพระอานนท์และพุทธสาวก ทรงปลอบโยนพระพุทธบิดาให้บรรเทาทุกขเวทนาจนนิพพานไป และรวมถึงพิธีถวายพระเพลิง จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า ผู้เขียนหรือผู้เล่าเรื่องราวนี้นี้ได้ข้อมูลมาจากคัมภีร์ใด และผู้เล่าเรื่องนี้ประสงค์จะสื่อเรื่องความกตัญญูต่อพระพุทธบิดาหรือประสงค์จะสื่อเรื่องใด

References

- Dhammadassi, S. (2022). *Buddha Nam Thai: Sermon for the Father of the Buddha (the 2nd Time at Kapilavastu)*. Retrieved December 6, 2022, from <https://sites.google.com/site/thraphyakrmnusy/thesna-pord-phuthth-bida>
- Horner, I. B. (1990). *Woman under Primitive Buddhism*. Delhi: Motilal Banarasidess.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitaka*. Bangkok: MCU Press.
- _____. (2010). *Manorathapurani Part 1, Ekanipātā, Suttanta Piṭaka, Aṅguttara Nikāya, Thai Commentary*. (Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ed.). Bangkok: MCU Press.
- _____. (2010). *Manorathapurani Part 2, Duka-tika-chatukkanipātā, Suttanta Piṭaka, Thai Commentary*. (Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ed.). Bangkok: MCU Press.
- _____. (2010). *Manorathapurani Part 3, Pañcaka-Ekādasakanipātā, Suttanta Piṭaka, Aṅguttara Nikāya, Thai Commentary*. (Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ed.). Bangkok: MCU Press.
- _____. (2012). *History of the Buddha*. Retrieved December 13, 2022, from <http://mcupress.mcu.ac.th/site/bud02.php>
- _____. (2013). *Therikāthā, Khuddaka Nikāya, Suttanta Piṭaka, Aṅguttara Nikāya, Thai Commentary*. (Mahachulalongkornrajavidyalaya University Ed.). Bangkok: MCU Press.
- Mahamongkolsorot, T. (2022). *History of Bhikkhuni: Important Bhikkhuni*. Retrieved December 6, 2022, from <https://sites.google.com/site/tanakrit56/bthkhwm-reuxng-na-xan/2>

- Paramanuchitchinorot. (2011). *Illustrated Treatise ‘Pathama Sambodhikathā’*. Bangkok: Thammasapa Bunleutham Co., Ltd.
- Phra Thepsophon (Prayoon Dhammacitto). (2000). *The History of the Buddha*. (4th ed.). Bangkok: Buddhaddhamma Foundation Press.
- Sanam Luang Dhamma Studies. (2014). *Subhistory of the Buddha, Dhamma Studies Curriculum Level II*. (Revised Ed.). Nakhon Pathom: Mahamakuta Rajavidyalaya Foundation.
- Vajirañāṇasamvara. (2013). *45th Vassa of the Buddha* (Vol. 1). Nakhon Pathom: Salapimpakarn Co., Ltd.